

57°9.527' N 3°47.467' W

Re-visiting - Rothiemurchus fen view - Plate n°1241
Aviemore, Rothiemurchus, October 2013

Dummy text Photo © Vincent Menzel.

Wolflicht

De schemering is een gebied van melancholie en geesten, van verlangen en verdriet. Robert Macfarlane over de foto's die Chrystel Lebas maakte in het halfduister, waarin 'tam en vertrouwd veranderen in wild.'

Tekst: Robert Macfarlane Foto's: Chystel Lebas

57°8.749' N 3°49.010' W

Re-visiting - Loch an Eilein with *Nuphar pumila* & *Pinus* - Plate n°1239
Aviemore, Rothiemurchus, August 2014

Dummy text Photo © Vincent Menzel

Schemerdonker, begin september, net onder de poolcirkel, bij een kalvende gletsjer in Oost-Groenland. De piek der seizoenen, van de aardbol, van het land en ook van de dag: schemering, de blauwe uren. Op deze breedtegraad, in deze tijd van het jaar, duurt de schemer wel twee, drie uur. We zijn teruggekeerd van een lange dag in de bergen: stevig klimmen op steil gesteente en over sneeuwellingen naar een torenhoge top, van waar we de grote ijskap in het binnenland konden zien liggen. Daarna weer omlaag, laat op de dag, als het rondom donker wordt en de zon snel achter de westelijke toppen zakt.

En nu zitten we dan bijeen in het kamp terwijl het laatste licht zich verzamelt op het water van de fjord, op ijsbergen, op de kwartsaders in het terrein vol witte keien

boven onze tenten. Op die manier preciseert de schemering het landschap, maar ze verstrooit het ook. Het verband tussen de dingen wordt losser, zodanig dat ze van vorm veranderen. Vlak voor de duisternis valt en de aurora borealis begint, doet zich een krachtige hallucinatie voor. Mijn vermoeide ogen zien elke bleke kei rond onze tent niet als kei maar als beer, ijsbeer, louter beer, ineengedoken voor de sprong.

Op heel het noordelijk halfrond staat het halfduister bekend als de tijd van misleiding: vader van de waan, voeder der verbeelding, zone van al wat wordt. In het Grieks wordt de schemering *lykophos* genoemd, 'wolflicht'. In Oostenrijk heet ze ook zo: *Wolflicht*. In het Frans is ze de fase *entre chien et loup*, 'tussen hond en wolf': de tijd waarin het, zoals Chrystel Lebas het uitdrukt,

‘Schemering in een bos met wilde hyacinten in Suffolk, toen de kleur van de bloemen en die van het licht samenvloeiden en de sterke illusie wekten dat ik op de bodem van de zee lag’

‘bijna onmogelijk is het gehuil van de een te onderscheiden van dat van de ander, waarin tam en vertrouwd veranderen in wild’. Ik weet niet wat het Groenlandse woord voor schemering is, maar wie weet laat het zich vertalen als ‘beerlicht’.

Omdat het schemerdonker eerder een fase is dan een toestand, is de kennis die ermee correspondeert niet ‘zeker’ maar ‘twijfelachtig’. Het Latijnse woord voor schemering, *crepusculum*, staft die associatie. *Creperae* zijn ‘hachelijke zaken’, schrijft de Romeinse geleerde Varro, want ‘schemering is de tijd waarin het velen niet duidelijk is of het eigenlijk nog dag is, of al nacht’. De kennis die aan de schemering wordt ontleend, wordt veeleer over langere tijd dan op het moment zelf opgedaan, wat wil zeggen dat ze met wachten en kijken

56°12.342' N 4°45.038' W

Re-visiting - Scirpus [Bolboschoenus] maritimus - plate n°1075
Arrochar, August 2012 (Low tide)

Dummy text Photo © Vincent Menzel

wordt verworven en niet door een plotselinge activiteit of een haastig besluit.

Misschien zijn fotografie en film daarom bij uitstek geschikt als uitdrukkingsmiddel voor de schemering. Kun je van schemerdonker een beeldhouwwerk maken? Het is moeilijk voorstelbaar. Maar film, met zijn vaste oog, en fotografie, met haar lange belichtingstijd, vangt de gradaties ervan. Lebas heeft er jaren van haar leven aan besteed om in artistieke zin uitdrukking te geven aan – of misschien is ‘te verblijven in’ een betere term voor wat ze doet – de blauwe uren in al hun spookachtigheid en tussentijdelijkheid. Ze werkt met een panoramacamera en belichtingstijden van soms wel zes uur: het open oog van de lens vergaart geduldig elk beetje licht. Haar foto's worden vervolgens afgedrukt op een schaal

waar de kijker zich in verliest, die hij zelfs als confronterend kan ervaren.

Als ik het mysterieuze werk van Chrystel Lebas zie, moet ik denken aan de schemertijden die ik heb meegemaakt in de jaren waarin ik door Britse en buitenlandse landschappen wandelde en in de open lucht sliep. Schemering in een bos met wilde hyacinten in Suffolk, toen de kleur van de bloemen en die van het licht samenvloeden en de sterke illusie wekten dat ik op de bodem van de zee lag. Halfduister op een winterse top in het Lake District, toen de witte sneeuw minutenlang de blauwe gloed van samengepakt ijs aannam. Schemerdonker in moerasland in Cambridgeshire, toen ik boven de rietbedden een wervelende spreeuwenwolk zag waar een sperwer zich keer op keer in stortte; telkens week de wolk

Huis Marseille,
Amsterdam

uiteen en sloot zich weer rond het dodelijke spoor van de roofvogel.

De schemering zet aan tot herinneren, doet denken aan voorbije tijden. Zoals Peter Davidson schrijft in zijn prachtige studie over het poëtische van de schemering, *The Last Of The Light* (2015), moet het schemerdonker niet zozeer worden beschouwd als een tijdsspanne, als wel als ‘gebied’: een ‘gebied van melancholie en geesten, van verlangen en verdriet’. Want de enige zekerheid die de schemering biedt is dat er een einde aan komt. Haar voltooiing betekent tevens haar vernietiging. De aarde zal om haar as blijven draaien, de zon zal dieper achter de horizon zakken, het licht trekt zich van de laatste dingen terug, totdat eindelijk kan worden gezegd dat de duisternis is ingetreden.

Chrystel Lebas
Wat natuur betreft

Chrystel Lebas gaat een dialoog in beeld aan met botanist en ecooloog Edward James Salisbury (1886-1978).